

Van put tot pomp op de Tielse Markt

Drinkwater

Het is net zo gewoon als ademen. Het gebruik maken van drinkwater uit de kraan. Maar is het wel zo gewoon en vanzelfsprekend. Langzaam maar zeker begint door te dringen dat het niet zo gewoon is. De aquatische eco-technologen waarschuwen al jaren tegen toenemende vervuiling van het grondwater en dat we zuinig moeten zijn. En wat weten we over de geschiedenis van dat zo onmisbare product in onze huidige Tielse maatschappij? Nagenoeg niets. Het Waterschap Rivierenland heeft weliswaar voorlichtende folders uitgegeven over het huidige watergebruik, maar hoe en wanneer is het van regen, put en pomp tot kraanwater geworden, als onderdeel van onze dagelijkse lokale geschiedenis? Er blijkt in feite nog niets over gepubliceerd te zijn.

Dorst

Zonder drinken kan een mens niet lang overleven. Dat was al snel ontdekt en we kunnen ervan uitgaan, dat ook de 'eerste Tielenaars', wie dat ook waren en wanneer dat ook was, er voor zorgden drinkwater bij de hand te hebben. In zeer oude tijden zal dat het rivier en regenwater geweest zijn, het was tenslotte in overvloed aanwezig. In later eeuwen werden het de putten en weer later de pompen. En dat alles om onze dorst te lessen bij de gewone dagelijkse activiteiten, zoals bij de bereiding van maaltijden. Maar belangrijk was het vooral vanaf de Middeleeuwen en wellicht nog eerder, bij de

bereiding van bier, het meest gedronken vocht (naast water) voor de gewone burger. In 1462 krijgt de Tielse bierbrouwer Zuermont Dircxss. zelfs toestemming een gat in de stadsmuur te maken om grachtwater voor zijn brouwsel makkelijk naar binnen te kunnen halen. Het was toen blijkbaar zuiverder dan in later eeuwen! En daarnaast niet te vergeten werd ook toen al water voor de afwas en voor zover toen van toepassing, bij de dagelijkse hygiëne gebruikt. Al was dat laatste geen algemeen gebruik bij hoog tot laag. En zij die het zich konden veroorloven dronken in die tijd wijn. Hoe dan ook, dorst heeft men in Tiel altijd wel kunnen laven!

Put

De aller oudste Tielse geschreven bronnen zijn helaas verloren gegaan. Maar gelukkig vult de archeologie dat weer enigszins op. De zuiverende werking van de bodem zal er zeker aan toe hebben bijgedragen dat al in een vroeg stadium putten werden gegraven. Het verbaast dan ook niet als de oudste waterbronnen binnen de stad in de vorm van putten gevonden worden. Al in 1485 bepaalt het stadsbestuur dat iedere buurt een eigen put moest aanleggen. Uiteraard werden ze bij de verbetering van de techniek in de loop der tijden vervangen door gemetselde putten. In het pand van de Kunstuitleen, werd een 'binnenput' aangetroffen, die na demping met steentjes in de vloer is aangegeven. Aan de hand van een 17^e eeuw stadsplattegrond van Tiel is te zien dat er op verschillende plaatsen in de stad ook openbare putten waren voor algemeen gebruik. Hoewel de kaart niet helemaal betrouwbaar is te noemen, komen er toch al acht van dergelijke putten voor. De grootste stond midden op de Markt.

Pomp

Wanneer het precies gebeurd is, vergt nog wat nader onderzoek, maar duidelijk is dat de putten, waarschijnlijk al op het eind van de 16^e, begin 17^e eeuw door pompen vervangen werden. In 1669 wordt in ieder geval besloten een mooie stadspomp te maken boven de put op de Markt. En deze werd in 1768 door het huidige meer 'moderne' exemplaar vervangen. Ze staat overigens niet meer op haar oorspronkelijke plaats, maar is naar de zijkant van de Markt verplaatst. De pomp werd in hardsteen vervaardigd door de Dordtse steenhouwer

Abraham v.d. Voogd. De vervaardiging had fl. 550,- gekost. Het onderhoud liet na enige tijd nogal eens te wensen over en om gezondheidsproblemen te voorkomen, werd de Tielse schutterij belast met het toezicht op de putten en pompen. Zo kon men o.a. vervuiling voorkomen, want ook toen al namen de burgers het niet altijd even nauw met het storten van vuil in of naast de put of bij de pomp. Tegenwoordig kennen we nog één stadspomp op de Markt, maar tot in het begin van de 20e eeuw waren er veel meer in gebruik. Er was er een op de hoek van de Gasthuisstraat en het Hoogeinde, op het Kalverbos, in de Waterstraat, de Kleibergsestraat en aan het begin en het eind van de St. Agnietenstraat. Teneinde in het onderhoud te voorzien werden oorspronkelijk de kosten omgeslagen bij de direct omwonenden. Later werd het put- en pompgeld ingevoerd. Een stedelijke belasting die tot het midden van de 19^e eeuw werd geïnd. Zonder twijfel hadden vele huizen in Tiel hun eigen pomp. Nu is die overal vervangen door de kraan, maar bij het Ambtmanshuis kan men nog aan de buitenkant, links van de ingang een ouderwetse hardstenen aanrecht zien, met een in een houten pomphuisje ondergebrachte waterpomp.

Brand!

Een andere functie van de hiervoor vermelde putten en pompen, maar zeker niet de minst belangrijke, was het gebruik bij brandbestrijding. De stadsbranden van de 14^e en 15^e eeuw hadden aangetoond dat goed bereikbare putten en later de pompen bij brand van levensbelang konden zijn. Ook hier hielden de schutters der buurten, waarin de putten en/of pompen stonden toezicht, want een droge put of later een niet goed werkende pomp kon dan funest zijn. Weer later, toen de brandspuit uitgevonden was en over de wijken een aantal brandspuiten verdeeld werden, kwamen die in beheer en onderhoud bij speciale wijk-of buurt compagnieën.

De stadspomp op de Markt functioneert niet meer en de zwengel is vastgezet. Maar ze zal als nostalgisch en technisch monument altijd blijven getuigen van de moeite die men al eeuwenlang in Tiel doet om drinkwater te verkrijgen.

*W. Veerman
Directeur/streekarchivaris
Regionaal Archief Rivierenlandvv*